

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Безробіття населення як соціальний ризик в умовах воєнного
стану»

Виконав: студент групи С321-1
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
Чехова Аліна Олексіївна
(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення
та податкової політики
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро - 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Чехової Аліни Олексіївни

1. Тема роботи «Безробіття населення як соціальний ризик в умовах воєнного стану»
Керівник роботи: Корягіна Тетяна Вікторівна, к.е.н.доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів.
Зетверджена наказом УМСФ від « _____ » _____ 2025р. № _____
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна статистична інформація, матеріали з періодичних та інтернет видань.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
 - 1.Теоретичні аспекти безробіття як соціального ризику.
 - 2.Аналіз стану безробіття в умовах воєнного стану.
 - 3.Практичні рекомендації щодо мінімізації безробіття в умовах воєнного стану.
5. Перелік графічного матеріалу: 5 таблиць, 7 рисунків.
6. Дата видачі завдання « _____ » _____ 2025р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 р. – січень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	Січень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	Лютий 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	Березень – Травень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	Згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	Травень 2025 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	Червень 2025 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедру	Червень 2025 р.	Виконано
9.	Захист роботи	Червень 2025 р.	Виконано

Студент _____

(підпис)

Чехова А.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник _____

(підпис)

Корягіна Т.В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Чехова А.О. Безробіття населення як соціальний ризик в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025

Кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 51 сторінці, містить 5 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел містить 33 найменування.

Дослідження присвячене проблемі безробіття населення як соціального ризику, що загострився внаслідок війни в Україні. У роботі розглянуто вплив воєнного стану на динаміку ринку праці, оцінено ефективність державної політики у сфері регулювання безробіття та соціального захисту населення.

Аналізується статистика безробіття, законодавча база та міжнародний досвід антикризового управління ринком праці. Узагальнено практики підтримки вразливих груп населення.

У роботі запропоновано напрями удосконалення механізмів державної підтримки безробітних, програми професійної адаптації та стимулювання зайнятості. Практична цінність полягає у можливості застосування запропонованих заходів для зниження рівня соціальної напруги, підвищення адаптивності ринку праці та формування стійких моделей зайнятості в умовах післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: безробіття, соціальні ризики, воєнний стан, ринок праці, державна політика, соціальний захист.

ABSTRACT

Chekhova A.O. Unemployment as a Social Risk under Martial Law Conditions.

Bachelor's Degree Qualification Thesis in Specialty 232 Social Security. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The qualification thesis consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. The thesis is presented on 51 pages and contains 5 tables, 7 figures, and 33 references.

The research is dedicated to the issue of unemployment as a social risk that has intensified as a result of the war in Ukraine. The thesis examines the impact of martial law on labor market dynamics and evaluates the effectiveness of state policy in regulating unemployment and providing social protection to the population.

The thesis analyzes unemployment statistics, the legislative framework, and international experience in crisis management of the labor market. It also summarizes best practices for supporting vulnerable population groups.

The thesis proposes directions for improving state support mechanisms for the unemployed, programs for professional adaptation, and employment stimulation. The practical value lies in the possibility of applying the proposed measures to reduce social tensions, increase labor market adaptability, and develop sustainable employment models in the context of Ukraine's post-war recovery.

Keywords: unemployment, social risks, martial law, labor market, state policy, social protection.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1	9
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ	9
1.1. Сутність і концептуальні підходи до поняття безробіття	9
1.2. Причини і наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій	14
1.3. Особливості безробіття в умовах воєнного стану	17
РОЗДІЛ 2	21
АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
2.1 Соціально-економічна ситуація в Україні під час війни	21
2.2 Динаміка безробіття в Україні за період 2021-2024 років	25
2.3 Аналіз впливу війни на функціонування ринку праці	31
РОЗДІЛ 3	35
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО МІНІМІЗАЦІЇ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	35
3.1 Міжнародний досвід подолання безробіття під час криз	35
3.2 Перспективи стабілізації ринку праці після закінчення війни	39
ВИСНОВОК.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Сучасна Україна переживає одну з найглибших соціально-економічних криз у своїй історії, спричинену повномасштабною військовою агресією. В умовах воєнного стану особливої гостроти набуває проблема безробіття, яке виступає не лише економічним, а й соціальним ризиком, що посилює соціальну напругу, знижує рівень життя населення, ускладнює процеси відновлення та розвитку. Втрата роботи для багатьох громадян означає втрату стабільності, впевненості у завтрашньому дні та соціальної включеності.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю системного підходу до вивчення безробіття як багатовимірного явища в умовах надзвичайної ситуації, розробки дієвих стратегій подолання його наслідків і створення ефективної політики зайнятості в поствоєнний період. З огляду на соціальну вразливість населення, важливо сформулювати науково обґрунтовані рекомендації, які можуть стати основою державних програм з відновлення ринку праці.

Метою дипломної роботи є дослідження безробіття як соціального ризику в умовах воєнного стану в Україні, визначення основних чинників його поширення та розробка практичних рекомендацій щодо його мінімізації.

Для досягнення цієї мети передбачається вирішення таких завдань:

1. охарактеризувати сутність безробіття як соціального ризику та проаналізувати основні концептуальні підходи до його розуміння;
2. дослідити причини та наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій;
3. виявити специфіку проявів безробіття в умовах воєнного стану;
4. проаналізувати сучасну соціально-економічну ситуацію в Україні під час війни;
5. дослідити динаміку безробіття в Україні у період 2022–2024 років;
6. з'ясувати вплив війни на функціонування вітчизняного ринку праці;

7. вивчити міжнародний досвід подолання безробіття під час кризових явищ;
8. визначити перспективи стабілізації ринку праці після завершення війни;
9. запропонувати практичні рекомендації щодо подолання безробіття та підтримки зайнятості в умовах воєнного стану та посткризового відновлення.

Об'єктом дослідження є процеси, що відбуваються на ринку праці в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження виступає безробіття як соціальний ризик та його вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні.

Методи дослідження, застосовані в дипломній роботі, включають загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, статистичні методи, порівняльний аналіз, системний підхід, метод прогнозування.

Обрана тема є надзвичайно важливою як у теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки дозволяє сформулювати наукову основу для подолання наслідків безробіття та сприяє зміцненню соціальної стійкості українського суспільства в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ

1.1 Сутність і концептуальні підходи до поняття безробіття

Безробіття є однією з найбільш значущих соціально-економічних проблем сучасного суспільства, що впливає не лише на рівень життя громадян, а й на макроекономічні показники держави. Воно є індикатором загальної економічної стабільності та ефективності ринку праці, тому його аналіз займає важливе місце в економічних дослідженнях. Зокрема, праці таких світових економістів, як Джон Мейнард Кейнс, Мілтон Фрідман, Пол Самуельсон, містять аналіз причин безробіття та механізмів його подолання. В Україні дослідження цієї проблеми здійснювали провідні економісти, зокрема: Ірина Лук'янова, Андрій Гриценко та Олександр Шаров, які наголошували на особливостях безробіття в умовах перехідної економіки та сучасних кризових процесів. "Безробіття в умовах трансформації економіки України має свою специфіку, що обумовлена як внутрішніми дисбалансами, так і зовнішніми викликами" [1,2,3].

Поняття «безробіття» має глибокі історичні корені та розглядається по-різному залежно від наукової школи, економічної теорії та методологічного підходу. Загалом, безробіття визначається як ситуація, коли працездатне населення, що має бажання та здатність працювати, не може знайти відповідного місця зайнятості. Це явище є невід'ємною частиною економічного розвитку та відображає дисбаланс між пропозицією і попитом на ринку праці.

Безробіття — це складне соціально-економічне явище, яке відображає стан ринку праці та економіки загалом. Його розуміння потребує не лише статистичного виміру, а й теоретичного осмислення (рис.1.1). У науковій літературі існує кілька концептуальних підходів до трактування безробіття, кожен з яких висвітлює різні аспекти цієї проблеми.

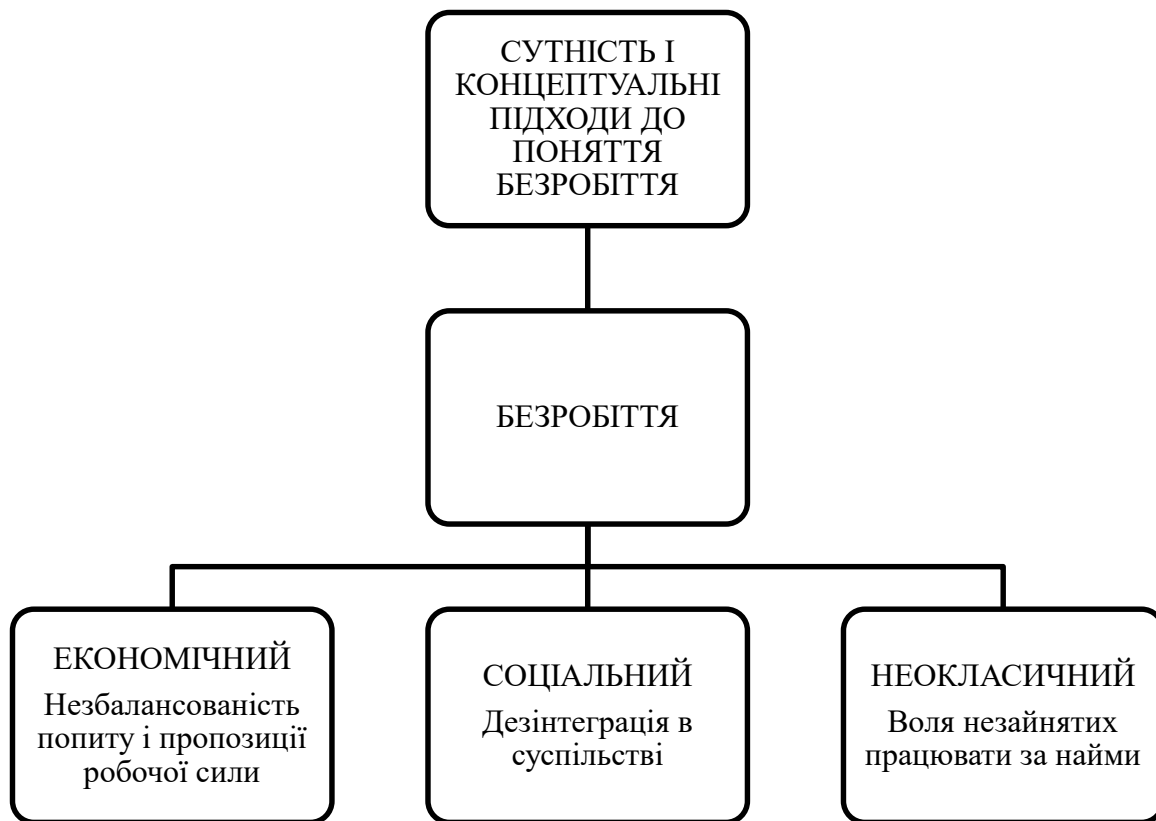

Рис.1.1 Сутність і концептуальні підходи до поняття безробіття

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Розуміння безробіття через призму різних концептуальних підходів допомагає не лише пояснити його причини, а й розробити ефективні механізми боротьби з ним. Це важливо як для формування державної політики, так і для прийняття рішень на рівні громад та підприємств.

У класичному економічному розумінні безробіття розглядається як тимчасове явище, що виникає через коливання ринкової кон'юнктури. Класична школа економіки, започаткована Адамом Смітом та Девідом Рікардо, вбачає у безробітті результат недостатньої гнучкості ринку праці, який самостійно врівноважується через зміни заробітної плати. Вважалося, що

за умов вільної конкуренції безробіття не може бути довготривалим, оскільки ринок самостійно коригує рівень зайнятості через механізм пропозиції і попиту на робочу силу [5].

Неокласичний підхід продовжує цю традицію, підкреслюючи, що державне регулювання ринку праці, зокрема встановлення мінімальної заробітної плати, жорстких контрактних умов чи високих податків на заробітну плату, може спричиняти зростання рівня безробіття. Представники цього напрямку, зокрема Альфред Маршалл та Артур Пігу, вважали, що усунення подібних обмежень сприяє зростанню зайнятості [6].

На противагу цьому кейнсіанська теорія стверджує, що безробіття є наслідком недостатнього сукупного попиту на товари та послуги. Джон Мейнард Кейнс у своїй праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936) довів, що навіть за умови гнучкості заробітної плати безробіття може зберігатися через низький рівень інвестицій та нестачу купівельного попиту. Відповідно до цього підходу, для зменшення рівня безробіття необхідне активне державне втручання, зокрема розширення державних інвестицій, стимулювання приватного сектору та регулювання рівня зайнятості через податкову та кредитно-грошову політику [7].

Інституціональний підхід акцентує увагу на соціальних аспектах зайнятості, зокрема на впливі профспілок, колективних договорів, рівня освіти та правового середовища. Сучасні дослідники цього напрямку, зокрема Дуглас Норт та Річард Лейбенстайн, підкреслюють, що рівень безробіття значною мірою залежить від ефективності державних політик у сфері соціального захисту та зайнятості [8].

В економічній науці виділяють різні види безробіття залежно від його причин та наслідків:

Фрикційне безробіття – виникає внаслідок природного процесу зміни місць роботи, коли людина шукає нове місце після звільнення або зміни професійної орієнтації.

1. Структурне безробіття – пов’язане з невідповідністю між професійними навичками працівників і потребами ринку праці. Зміни в економічній структурі (наприклад, автоматизація виробництва) можуть призводити до незатребуваності певних професій.

2. Циклічне безробіття – залежить від фази економічного циклу. У періоди економічного спаду скорочується виробництво, що веде до зниження попиту на робочу силу.

3. Приховане безробіття – проявляється у вигляді неповної зайнятості, коли працівники працюють на неповну ставку або вимушено перебувають у неоплачуваних відпустках.

4. Сезонне безробіття – зумовлене специфікою певних видів діяльності, наприклад, у сільському господарстві чи туристичній сфері.

Безробіття є багатовимірним явищем, що охоплює не лише економічні, а й соціальні, правові та політичні аспекти. Умови війни в Україні створюють додаткові виклики, що вимагають комплексного підходу до вирішення проблеми зайнятості. Досвід світової економічної науки свідчить, що подолання наслідків безробіття можливе лише за умови активної ролі держави, інвестицій у створення нових робочих місць, перекваліфікації та стимулювання підприємництва.

Дослідження сутності безробіття як соціально-економічного явища неможливе без аналізу чинної нормативно-правової бази, яка регулює ринок праці в Україні. Вітчизняне законодавство не лише визначає основні поняття у сфері зайнятості, а й окреслює механізми захисту прав безробітних громадян, шляхи державного втручання та відповідальність сторін трудових відносин. Нижче подано ключові нормативні акти, що формують правові засади політики зайнятості та регулюють поняття безробіття (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Нормативно-правова база України щодо регулювання безробіття та
політики зайнятості

№	Нормативно-правовий акт	Дата прийняття / Номер	Основні положення щодо безробіття
1	Конституція України	28.06.1996, № 254к/96- ВР	Стаття 43 гарантує право на працю, вільний вибір професії та захист від безробіття
2	Кодекс законів про працю України (КЗпП)	10.12.1971, № 322-VIII	Визначає трудові права, умови звільнення, гарантії у випадку безробіття
3	Закон України «Про зайнятість населення»	05.07.2012, № 5067-VI	Дає визначення безробіття, регулює форми підтримки зайнятості, визначає категорії безробітних
4	Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»	02.03.2000, № 1533-III	Встановлює механізм страхування, порядок виплат допомоги, умови участі у програмах працевлаштування
5	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу»	20.03.2013, № 198	Визначає процедуру надання статусу безробітного, порядок взаємодії з центрами зайнятості
6	Стратегія сприяння зайнятості населення на період до 2025 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України)	15.09.2021, № 1129-р	Спрямована на модернізацію ринку праці, розвиток професійної освіти, підтримку уразливих груп

Джерело: сформовано автором за даними [9]

Отже, нормативно-правова база України у сфері зайнятості забезпечує комплексний підхід до розв’язання проблем безробіття, ґрунтуючись як на загальнонаціональних принципах соціального захисту, так і на конкретних механізмах практичного впровадження державної політики. Її ефективне застосування сприяє зниженню рівня безробіття, посиленню соціальної стабільності та інтеграції населення в економічно активне середовище.

1.2 Причини і наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій

Безробіття є складним соціально-економічним явищем, яке особливо загострюється під час кризових ситуацій, таких як економічні рецесії, пандемії або військові конфлікти. Розуміння причин та наслідків безробіття в цих умовах є ключовим для розробки ефективних стратегій подолання проблеми.

Причини безробіття в умовах криз:

1. Економічний спад: Під час криз спостерігається зниження виробництва та споживання, що призводить до скорочення робочих місць. Підприємства змушені зменшувати обсяги виробництва або закриватися через нестачу попиту та фінансових ресурсів [4].

2. Руйнування інфраструктури: Військові дії та стихійні лиха можуть призвести до знищення виробничих потужностей, транспортних шляхів та інших об'єктів інфраструктури, що ускладнює або унеможлиблює діяльність підприємств [4].

3. Міграція населення: Кризи часто змушують людей залишати свої домівки, що призводить до перенасичення ринку праці в одних регіонах та дефіциту робочої сили в інших. Наприклад, внутрішньо переміщені особи можуть стикатися з труднощами у працевлаштуванні через конкуренцію за обмежену кількість вакансій [4].

4. Невизначеність та зниження інвестицій: Під час криз інвестори стають обережнішими, що призводить до скорочення інвестицій у бізнес та, відповідно, до зменшення кількості нових робочих місць [4].

Наслідки безробіття в умовах криз:

1. Соціальна напруга: Масове безробіття може призвести до зростання рівня бідності, соціальної нерівності та злочинності. Люди без роботи часто відчують безвихідь та розчарування, що може спричинити соціальні конфлікти.

2. Еміграція робочої сили: В пошуках кращих умов життя та роботи люди можуть виїжджати за кордон, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів та демографічних проблем у країні.

3. Зниження економічної активності: Безробітні мають обмежену купівельну спроможність, що призводить до подальшого зниження попиту на товари та послуги, поглиблюючи економічний спад.

4. Психологічні наслідки: Тривала відсутність роботи може негативно впливати на психічне здоров'я людей, викликаючи депресію, тривожність та інші розлади.

Повномасштабна війна, що розпочалася в Україні у 2022 році, суттєво вплинула на ринок праці. За даними дослідницької агенції «Info Sapiens», у липні 2024 року рівень безробіття в Україні становив 18,1%. Це зростання пов'язане з руйнуванням підприємств, інфраструктури та масовою міграцією населення [11].

Проте, офіційна статистика зареєстрованих безробітних демонструє іншу картину. Станом на грудень 2024 року кількість зареєстрованих безробітних зменшилася до 94,2 тисяч осіб. Така розбіжність може бути пов'язана з тим, що багато безробітних не реєструються в державних службах зайнятості, шукаючи роботу самостійно або працюючи неофіційно [12].

Безробіття є однією з найактуальніших соціально-економічних проблем, яка загострюється в умовах кризових ситуацій, зокрема під час воєнного стану, економічних рецесій чи пандемій. Такі події призводять до значних змін на ринку праці, зокрема до масового скорочення робочих місць, зниження рівня доходів населення та збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Крім того, кризові ситуації часто змінюють структуру попиту на робочу силу, викликаючи дисбаланс між професійними навичками працівників та потребами роботодавців.

Вивчення причин і наслідків безробіття в умовах криз є важливим етапом для розробки ефективних антикризових заходів, спрямованих на зменшення соціальної напруги та стимулювання економічного зростання.

Аналіз цих факторів дозволяє не лише зрозуміти природу безробіття, але й передбачити можливі сценарії розвитку ринку праці та адаптувати державну політику зайнятості до нових викликів. Нижче наведено причина та наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій. (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Причини і наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій

Причини безробіття	Наслідки безробіття
Економічна рецесія та спад виробництва	Зниження рівня життя населення
Скорочення інвестицій та закриття підприємств	Зростання рівня бідності та соціальної нерівності
Зміна структури попиту на робочу силу	Погіршення психічного та фізичного здоров'я
Вимушене переміщення населення (воєнний стан)	Посилення соціальної напруги та міграційних процесів
Невідповідність кваліфікації працівників потребам ринку	Тривала втрата професійних навичок та демотивація
Зміни в законодавстві та регулюванні ринку праці	Зростання тіньової зайнятості та неформальної економіки

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Причини безробіття в умовах кризових ситуацій є багатофакторними і взаємопов'язаними. Економічні спади, вимушене переміщення населення та структурні зміни на ринку праці створюють складні виклики як для працівників, так і для роботодавців. Наслідки безробіття мають як економічний, так і соціальний характер, включаючи зниження рівня життя, зростання бідності, посилення соціальної напруги та погіршення здоров'я населення.

Розуміння причин і наслідків безробіття дозволяє розробляти ефективні стратегії подолання цієї проблеми в умовах криз. Це включає впровадження програм перекваліфікації, стимулювання працевлаштування, підтримку підприємництва та соціальний захист населення. Таким чином, комплексний підхід до вирішення проблеми безробіття сприятиме економічній стабілізації та соціальній згуртованості в періоди криз.

Безробіття в умовах кризових ситуацій є багатогранною проблемою, що вимагає комплексного підходу. Розуміння його причин та наслідків дозволяє

розробляти ефективні стратегії для підтримки економіки та соціальної стабільності. Важливо враховувати як офіційні статистичні дані, так і реальний стан ринку праці, щоб забезпечити адекватну підтримку постраждалим верствам населення та стимулювати відновлення економічної активності.

1.3 Особливості безробіття в умовах воєнного стану

Воєнний стан істотно трансформує ситуацію на ринку праці. Люди втрачають роботу через руйнування підприємств, змушені залишати свої домівки або ж потрапляють під мобілізацію. Все це створює нові виклики для економіки та суспільства загалом, і вимагає швидкої адаптації до нових реалій (рис.1.2).

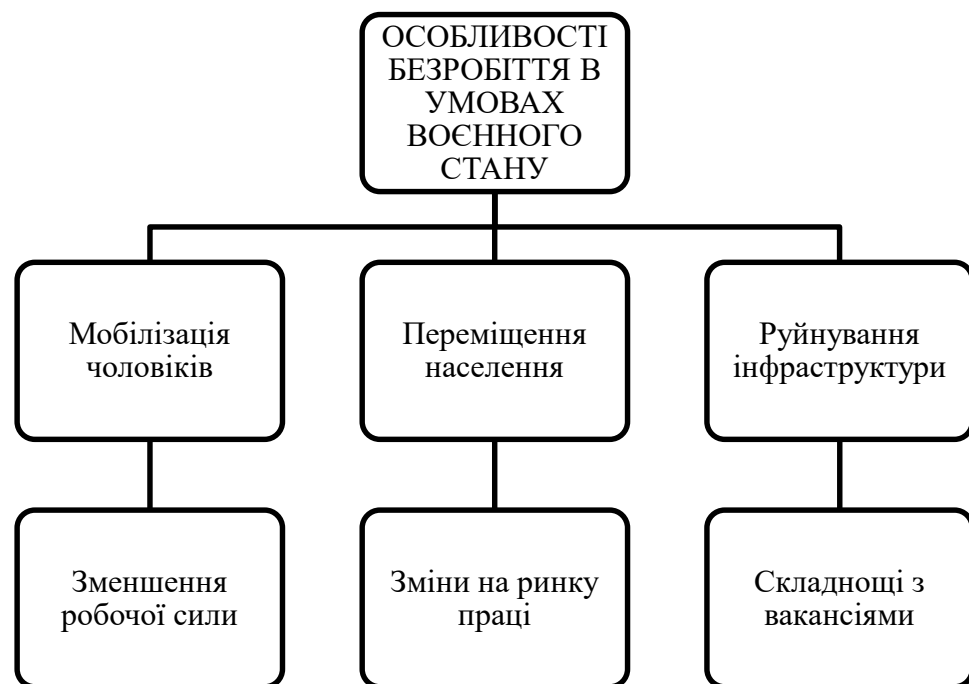

Рис.1.2 Особливості безробіття в умовах воєнного стану

Джерело: сформовано автором зза даними [14]

Однією з ключових особливостей є різке зростання регіональної асиметрії безробіття. Регіони, які зазнали прямих бойових дій, втратили значну частину виробничої та інфраструктурної бази. За словами професора

Андрія Гриценка, "ситуація в таких регіонах часто характеризується повною зупинкою економічної активності, що унеможливорює нормальне функціонування ринку праці" [3]. Наприклад, у Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій областях значна частина підприємств або зруйнована, або переміщена, а тисячі працівників втратили стабільне джерело доходу.

У свою чергу, внутрішньо переміщені особи (ВПО) створили додаткове навантаження на ринок праці в центральних і західних регіонах України. Як відзначає Ірина Лук'янова, "переміщення робочої сили призводить до дисбалансу між наявними вакансіями та кількістю претендентів, а також актуалізує проблему адаптації працівників до нових економічних умов" [2]. Багато з ВПО мають фахову освіту, однак не можуть знайти роботу за спеціальністю або стикаються з дискримінацією та нестачею житла. За даними Міжнародної організації праці, майже кожен третій переміщений українець залишився без роботи у новому місці проживання.

Другою визначальною рисою стало переформатування структури попиту на працю. Попит у традиційних галузях — таких як промисловість, будівництво, сфера послуг — значно знизився. Війна стимулювала ріст волонтерського сектору, появу нових форм зайнятості (зокрема онлайн-праці) та перехід до більш гнучких моделей трудових відносин.

Не менш важливим є вплив психоемоційних чинників на стан зайнятості. Втрата роботи, житла, рідних, а також невизначеність майбутнього гальмують трудову активність населення. Як підкреслює соціолог Євген Головаха, "зростає частка населення у стані прихованого безробіття, коли люди формально не зареєстровані як безробітні, але не мають стабільного джерела доходу" [15]. Це особливо актуально для жінок, людей з інвалідністю та пенсіонерів, які вимушено залишили свої громади та залишились поза офіційними каналами зайнятості.

У відповідь на нові виклики уряд України запровадив антикризові програми підтримки зайнятості, серед яких найпоширенішими є: виплати на

перекваліфікацію, пільгові кредити для відкриття малого бізнесу, компенсації роботодавцям за працевлаштування ВПО та цифровізація доступу до послуг через платформу «Дія». Як наголошує економіст Тетяна Пищуліна, "ефективність цих заходів значною мірою залежить від їх адресності та оперативності реалізації" [16]. Водночас експерти зазначають, що інституційна спроможність держави обмежена, особливо в регіонах, де тривають бойові дії.

Серед перспективних напрямів державної політики виокремлюють розвиток віддаленої зайнятості, підтримку галузей експорту та інновацій, а також інтеграцію ветеранів у цивільне життя. Значну роль можуть відіграти міжнародні програми технічної допомоги, спрямовані на відбудову інфраструктури та створення нових робочих місць.

Таким чином, безробіття в умовах воєнного стану — це багатокомпонентне явище, яке охоплює економічну, соціальну, правову та психологічну площини. Воно є не лише наслідком руйнування економіки, але й індикатором соціальної стійкості. У цих умовах потреба у нових, адаптивних підходах до регулювання зайнятості є очевидною. Подальші дослідження українських учених можуть стати основою для формування стратегічної моделі відновлення ринку праці, яка враховуватиме не лише втрати сьогодення, але й потенціал майбутнього.

В умовах війни безробіття в Україні набуло не лише масового, але й системного характеру, вражаючи як формальний, так і тіньовий сегмент ринку праці. Руйнування підприємств, блокування логістики, зменшення обсягів інвестицій та загальний спад економіки призвели до скорочення робочих місць у всіх секторах, за винятком кількох ключових (оборонна промисловість, сільське господарство, ІТ). Значна частина підприємств зупинила діяльність або перемістилась в інші регіони, де існує обмежений попит на нову робочу силу.

Крім того, втрата доступу до освіти, дитячих садків та медичних послуг суттєво ускладнює участь у ринку праці, особливо для жінок із дітьми.

Поглиблюється гендерна нерівність у сфері зайнятості, а також зростає частка неформальної праці без соціальних гарантій, що погіршує рівень захищеності працівників.

Ще однією важливою проблемою є знецінення професійного досвіду та кваліфікацій в умовах зміни структури економіки. Багато людей змушені перекваліфіковуватись або працювати не за спеціальністю, що породжує відчуття професійної дезадаптації й фрустрації. Особливо гостро це проявляється серед молоді, яка виходить на ринок праці в умовах воєнного спустошення.

У підсумку, безробіття в умовах війни — це не лише тимчасова відсутність роботи, а й глибока соціальна криза, що потребує системної відповіді держави та міжнародної спільноти. Подолання цієї проблеми вимагає не тільки короткострокових рішень, а й довгострокового бачення: через створення гнучких систем навчання, підтримку мікробізнесу, відновлення довіри до державних інституцій та інтеграцію вразливих груп у відбудову країни.

Сутність безробіття як багатовимірного соціально-економічного явища та проаналізовано основні теоретичні підходи до його розуміння. Безробіття виявляється не лише як наслідок економічних процесів, а й як серйозний соціальний ризик, що впливає на добробут, стабільність суспільства та життєві перспективи окремих груп населення. Особливу увагу приділено умовам воєнного стану, які радикально змінили структуру зайнятості, посилили вразливість ринку праці та поставили нові виклики перед державою. Систематизація наукових поглядів та сучасних умов дозволяє сформулювати цілісне уявлення про безробіття як ключовий чинник соціальної безпеки в період криз.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Соціально-економічна ситуація в Україні під час війни

Соціально-економічна ситуація в Україні у 2021-2025 роках зазнала кардинальних змін під впливом повномасштабної війни, розпочатої Росією. Аналіз цього періоду демонструє різкі коливання економічних показників, значне зростання безробіття, падіння рівня життя населення та перебудову ринку праці. Для детального аналізу динаміки змін розглянемо ключові економічні та соціальні показники.

Економічна ситуація та ВВП: 2021 рік – характеризувався економічним зростанням після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. ВВП України зріс на 3,4%, завдяки відновленню споживчого попиту та пожвавленню промислового виробництва. Проте у 2022 році через повномасштабне вторгнення росії економіка зазнала різкого спаду. ВВП скоротився на 29,2% через руйнування інфраструктури, скорочення експорту, зменшення інвестицій та масове переміщення населення [17].

У 2023 році темпи падіння ВВП уповільнилися до -5,3%, що було пов'язано з частковою адаптацією бізнесу до умов війни, а також міжнародною фінансовою допомогою. У 2024 році економіка України продовжила поступове відновлення, незважаючи на виклики, пов'язані з триваючою війною та її наслідками. За оцінками Міністерства економіки, реальний ВВП країни зріс на 3,6% у порівнянні з попереднім роком. За прогнозами на 2025 рік, очікується подальше поступове відновлення економічної активності завдяки стабілізації ситуації на фронті та зростанню експорту. Нижче наведено таблицю де показано економічну ситуацію та ВВП України. (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Економічна ситуація та ВВП 2021-2024 рр.

Рік	2021	2022	2023	2024
ВВП (%)	4363582	3865780 (+23.0%)	5518062 (+71.9%)	6821088 (+16.0%)
Інфляція (%)	110.0%	126.6%	105.1%	112.0%
Державний борг (% ВВП)	48,9%	78,4%	84,4%	91 ,2%

Джерело: сформовано автором за даними [17, 18, 19]

У період з 2021 по 2024 роки економіка України перебувала у стані глибокої нестабільності, що проявлялася в різких коливаннях рівня інфляції, зростанні державного боргу та істотних змінах реального ВВП. Найбільш критичною стала ситуація у 2022 році, коли реальний ВВП скоротився на -23,0% порівняно з попереднім роком. Це було наслідком широкомасштабних деструктивних факторів, зумовлених війною, що суттєво вплинули на виробництво, споживання та інвестиційну активність.

У 2023 році відбулося стрімке відновлення економіки, про що свідчить зростання реального ВВП на +71,9%, а у 2024 році темпи зростання сповільнилися до +16,0%, що може свідчити про поступовий перехід від фази відновлення до стабілізації.

Різниця між номінальним та реальним ВВП свідчить про значну інфляційну складову в економіці, яка у 2021 році становила -20,1%, а у 2022 році — поглибилася до -25,5%. У 2023 та 2024 роках цей показник дещо покращився — до -15,6% та -10,7% відповідно, що може свідчити про часткове стримування інфляційних процесів або певну адаптацію економіки до кризових умов.

Інфляція протягом аналізованого періоду залишалася на надзвичайно високому рівні, досягнувши у 2022 році пікових 122,6%. У 2023 році темпи інфляції дещо сповільнилися до 104,9%, однак вже у 2024 році знову зросли до 110,7%. Такі показники вказують на збереження гіперінфляційного

середовища, яке суттєво ускладнює функціонування економіки, послаблює купівельну спроможність населення та підриває інвестиційну привабливість країни.

Поряд із цим відбувається стрімке зростання державного боргу. Якщо у 2021 році його рівень складав 48,9% від ВВП, то вже у 2022 році він зріс до 78,4%, у 2023 році — до 84,4%, а у 2024 році досяг 91,2%. Це свідчить про посилення фіскального навантаження на економіку та підвищення ризиків боргової кризи. Загалом, наведені показники вказують на глибоку економічну кризу та необхідність термінового впровадження комплексних заходів для стабілізації ситуації, стримування інфляції, оздоровлення державних фінансів та відновлення економічного зростання.

Соціальні показники та рівень життя населення:

Рівень бідності та соціальне становище населення є важливими показниками економічної ситуації в країні. Протягом 2021–2024 років Україна зіткнулася з серйозними викликами, зокрема повномасштабною війною, економічною кризою та високою інфляцією, що вплинуло на добробут громадян. У (рис. 2.1) наведені зміни рівня бідності в Україні за 2021 – 2024 роки.

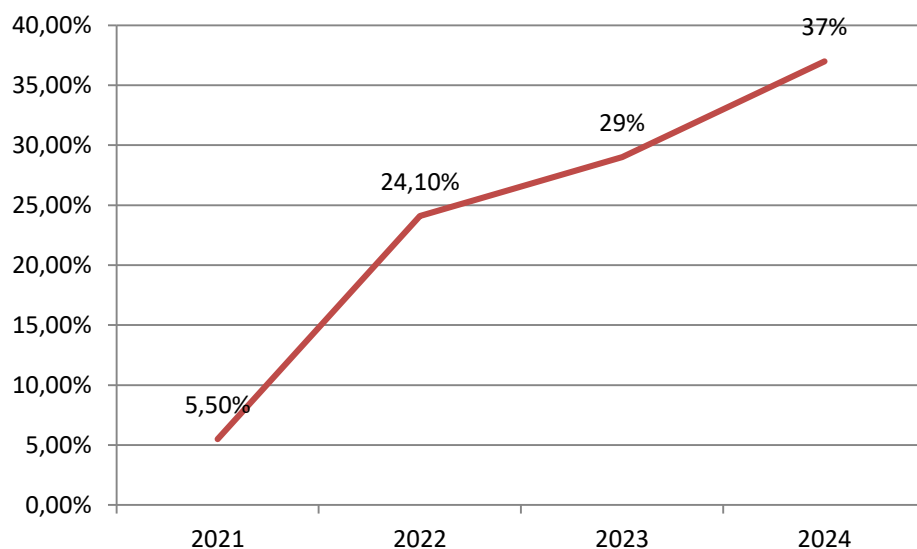

Рис.2.1 Рівень бідності в Україні 2021-2024 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [20, 21, 22, 23]

У період з 2021 по 2024 роки в Україні спостерігається різка зміна динаміки рівня бідності. У 2021 році ситуація була відносно стабільною, рівень бідності становив лише 5,5%, що свідчило про поступове відновлення економіки після пандемії COVID-19 та певне покращення добробуту населення. Це був один із найнижчих показників за останні роки.

У 2022 році через початок повномасштабної війни рівень бідності різко зріс до 24,1%. Війна спричинила різке падіння економічної активності, руйнування інфраструктури, скорочення робочих місць, зростання безробіття та внутрішнє переміщення мільйонів людей. Цей рік став переломним у соціально-економічному плані, адже практично кожна четверта людина опинилася за межею бідності.

У 2023 році рівень бідності продовжив зростати та досяг 29%. Це зумовлено продовженням бойових дій, високим рівнем інфляції, подорожчанням енергоносіїв та основних продуктів харчування. Незважаючи на допомогу міжнародних партнерів та державні програми підтримки, збільшення масштабів бідності стало наслідком загострення соціально-економічної ситуації в країні.

У 2024 році рівень бідності в Україні сягнув **37%**, що є найвищим показником за останні роки та свідчить про поглиблення соціально-економічної кризи. Порівняно з довоєнним 2021 роком, коли бідність становила лише 5,5%, спостерігається різке зростання – більш ніж у шість разів. Така негативна динаміка є наслідком тривалого повномасштабного воєнного конфлікту, значних людських і матеріальних втрат, внутрішнього переміщення населення, руйнування інфраструктури, а також падіння зайнятості у низці ключових галузей.

Після стрибка до 24,1% у 2022 році, бідність зросла до 29% у 2023-му, і ця тенденція поглибилась у 2024 році. Це свідчить про те, що навіть за умов часткової економічної стабілізації та зовнішньої підтримки, внутрішні ресурси домогосподарств вичерпуються, а заходи соціального захисту не повною мірою компенсують втрати доходів населення.

Показник у 37% означає, що більше третини українців живуть за межею бідності, що має серйозні наслідки не лише для добробуту громадян, але й для людського капіталу, стійкості споживчого попиту та майбутніх перспектив розвитку країни. У 2024 році, на відміну від очікувань на покращення, ситуація з бідністю лише погіршилася, що потребує перегляду державної політики у сфері соціального захисту, пріоритетної підтримки найуразливіших категорій населення та активізації зусиль щодо відновлення ринку праці.

Таким чином, рівень бідності у 2024 році став критичним соціальним маркером, який відображає глибину впливу війни на життя населення та вимагає невідкладної системної відповіді з боку держави й міжнародної спільноти.

2.2 Динаміка безробіття в Україні за період 2021-2024 років

Аналізуючи дані про зареєстроване безробіття в Україні за період 2021–2024 років, простежуються чіткі тенденції, зумовлені глибокими соціально-економічними потрясіннями, передусім повномасштабною війною, яка розпочалася у лютому 2022 року.

1. 2021 рік характеризувався відносною стабільністю на ринку праці після пандемії COVID-19. Урядові програми підтримки бізнесу та часткове економічне відновлення сприяли утриманню показників безробіття на помірному рівні.

2. 2022 рік став переломним: внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну економічна активність різко скоротилася, особливо в східних і південних регіонах. Багато підприємств були знищені або зупинили роботу, мільйони людей вимушено покинули свої домівки, а внутрішнє переміщення населення призвело до дестабілізації локальних ринків праці. Це спричинило суттєве зростання кількості зареєстрованих безробітних.

3. 2023 рік ознаменувався поступовою адаптацією економіки до воєнних умов: частина підприємств відновила роботу в безпечніших регіонах,

активізувалися ініціативи з перекваліфікації кадрів, розвивалась дистанційна зайнятість. Незважаючи на збереження високого рівня безробіття, спостерігалось його поступове зниження в порівнянні з піковими значеннями 2022 року.

4. 2024 рік демонструє ознаки стабілізації: державні програми стимулювання зайнятості, підтримка малого та середнього бізнесу, а також допомога міжнародних партнерів дали змогу частково пом'якшити наслідки воєнного удару по ринку праці. Водночас ситуація залишається напруженою, особливо у прифронтових регіонах.

Графік (рис. 2.2) відображає динаміку змін рівня зареєстрованого безробіття в Україні у 2021–2024 роках, дозволяючи простежити як різке погіршення ситуації в період початку повномасштабної війни, так і поступове відновлення в умовах тривалої кризи.

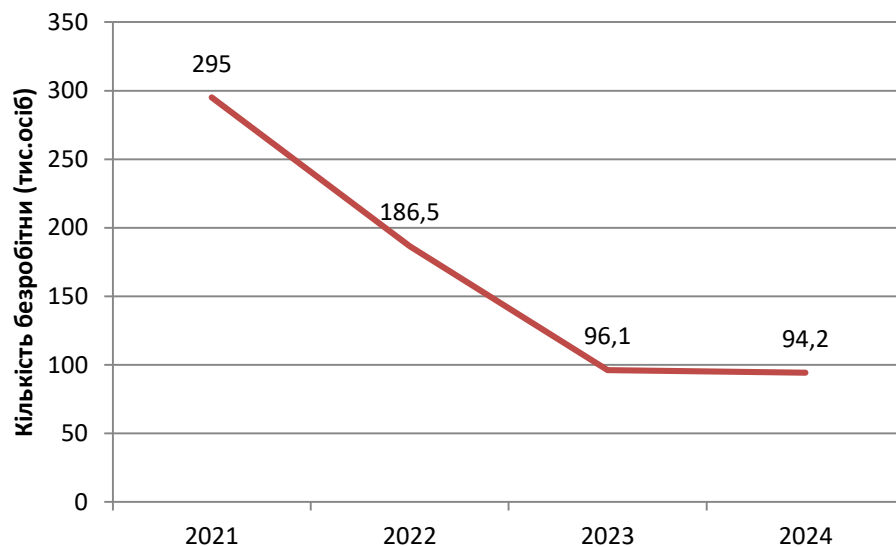

Рис.2.2 Динаміка безробіття за 2021-2024 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [24]

Графік демонструє чітку тенденцію до зниження кількості офіційно зареєстрованих безробітних в Україні з 2021 по 2024 рік. У 2021 році кількість безробітних становила 295 тисяч осіб. Це був період відновлення після пандемії COVID-19, коли ринок праці ще залишався напруженим, а рівень безробіття — високим.

У 2022 році показник знизився до 186,5 тисячі. Незважаючи на початок повномасштабної війни, зменшення офіційно зареєстрованих безробітних відбулося через скорочення кількості працездатного населення, масову трудову міграцію, а також перехід частини населення до тіньової зайнятості або самозайнятості. Багато українців, особливо у фронтових регіонах, втратили доступ до служб зайнятості або були змушені переїхати за кордон, де вже не фіксувалися у системі обліку України.

У 2023 році кількість зареєстрованих безробітних знизилася ще більш відчутно до 96,1 тисячі. Це є рекордно низьким показником за останні роки. Таке зменшення, попри складну економічну ситуацію, пояснюється не стільки покращенням умов на ринку праці, скільки адаптацією населення до нових реалій, масовою неформальною зайнятістю, а також зниженням кількості осіб, які звертаються до служб зайнятості.

У 2024 році динаміка залишилася стабільною — 94,2 тисячі безробітних. Незважаючи на деякі ознаки відновлення економічної активності, значна частина населення продовжує працювати у неформальному секторі або перебуває за межами країни. Офіційні дані щодо безробіття в таких умовах не повністю відображають реальну ситуацію на ринку праці.

Загалом, графік ілюструє скоріше зниження активності населення в офіційному сегменті ринку праці, ніж реальне зменшення безробіття. Це свідчить про викривлення показників унаслідок воєнних та міграційних процесів. Офіційні цифри потребують обережного трактування в умовах триваючих воєнних дій та змін у структурі населення.

Рівень безробіття є одним із ключових індикаторів соціально-економічного становища в країні. Особливої уваги заслуговує аналіз ситуації серед окремих соціальних груп, зокрема жінок, які є вразливішими до змін на ринку праці. Побудований графік (рис.2.3) ілюструє динаміку рівня безробіття серед жінок в Україні протягом 2021–2024 років та дозволяє оцінити тенденції і можливі фактори впливу на зайнятість жіночого населення в ці роки.

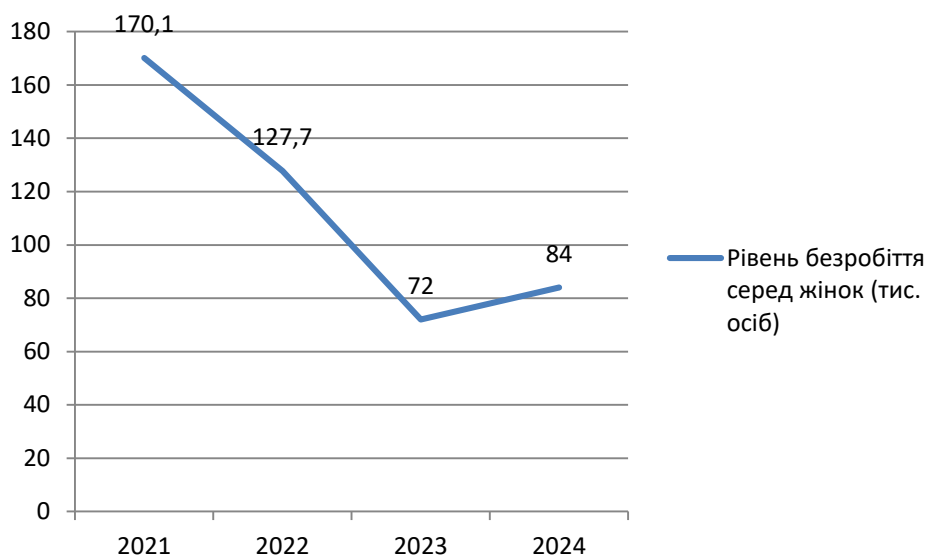

Рис. 2.3 Динаміка рівня безробіття серед жінок 2021 – 2024 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [25]

Аналізуючи графік, можна зробити висновок, що упродовж 2021–2023 років рівень безробіття серед жінок поступово знижувався: з 170,1 тис. осіб у 2021 році до 72,0 тис. осіб у 2023 році. Це може свідчити про часткову стабілізацію економіки, зростання кількості робочих місць або адаптацію жінок до нових умов праці. Однак у 2024 році спостерігається незначне зростання безробіття до 84,0 тис. осіб, що може бути результатом змін у соціально-економічному середовищі або впливу зовнішніх факторів. Така динаміка потребує подальшого дослідження та вжиття відповідних заходів державної політики зайнятості.

Молодь віком до 35 років є важливою складовою економічно активного населення країни. Рівень їхньої зайнятості безпосередньо впливає на соціальну стабільність, економічний розвиток та інноваційний потенціал держави. Представлений графік (рис.2.4) відображає зміну рівня безробіття серед молоді за період 2021–2024 років, що дозволяє виявити основні тенденції та оцінити ефективність заходів державної політики у сфері молодіжної зайнятості.

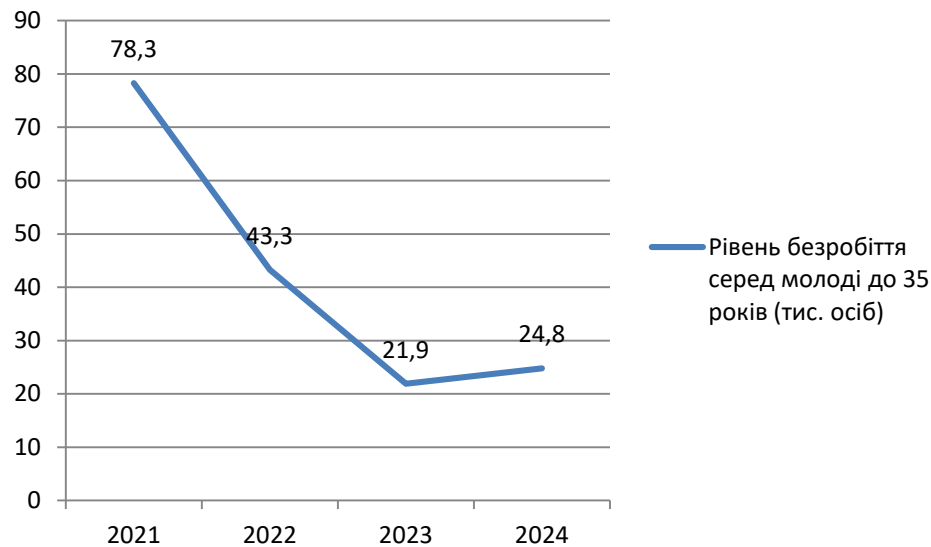

Рис. 2.4 Динаміка рівня безробіття серед молоді до 35 років 2021-2024 рр.

Джерело: сформовано автором за даними [25]

Згідно з графіком, рівень безробіття серед молоді у віці до 35 років упродовж 2021–2023 років демонстрував стабільне зниження — з 78,3 тис. осіб у 2021 році до 21,9 тис. осіб у 2023 році. Це може свідчити про покращення умов на ринку праці, активізацію програм підтримки молодіжної зайнятості або зростання самозайнятості. Проте у 2024 році спостерігається незначне зростання показника до 24,8 тис. осіб, що може бути пов'язано з певними економічними викликами чи структурними змінами на ринку праці. Загалом тенденція є позитивною, однак потребує подальшого моніторингу та вдосконалення політики сприяння працевлаштуванню молоді.

Основні проблеми ринку праці:

Окрім загальної тенденції до скорочення безробіття, слід звернути увагу на низку проблем, які залишаються актуальними:

1. Недостатня кваліфікація працівників. Значна частина безробітних шукає роботу, проте їхні навички та освіта не завжди відповідають потребам ринку. За даними опитувань підприємств, від 16% до 18% роботодавців стикалися з проблемою недостатньої кваліфікації кандидатів на відкриті вакансії.

2. Проблеми працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). ВПО є однією з найбільш вразливих категорій на ринку праці. В Україні зареєстровано 4,7 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких 42,3% – особи працездатного віку. Станом на вересень 2023 року серед них було працевлаштовано лише 38%. Опитування, проведене у квітні 2024 року, показало позитивну динаміку: частка зайнятих ВПО зросла до 45%, а ще 7% зайнялися самостійною підприємницькою діяльністю. Водночас основними причинами безробіття серед ВПО залишаються недостатня кількість робочих місць у нових місцях проживання та невідповідність їхньої кваліфікації до попиту на ринку праці.

3. Гендерні зміни на ринку праці. Війна спричинила суттєві зміни в структурі зайнятості жінок. По-перше, зросла кількість жінок у Збройних силах України: станом на 2024 рік у ЗСУ служить 67 тисяч жінок, що на 40% більше, ніж у 2021 році. По-друге, збільшилася частка жінок серед підприємців. У першому кварталі 2024 року серед зареєстрованих ФОП жінки становили 58,8%, що на 7,8% більше, ніж у 2021 році [26].

Аналіз динаміки безробіття в Україні за 2021–2024 роки свідчить про те, що ринок праці зазнав значних змін під впливом війни та економічної кризи. Після пікового значення у 2022 році рівень безробіття поступово знижується, проте все ще залишається вищим за довоєнні показники.

Основними викликами для ринку праці залишаються недостатня кількість вакансій, невідповідність кваліфікації працівників до потреб роботодавців та складнощі з працевлаштуванням ВПО. Водночас спостерігаються й позитивні тенденції, зокрема зростання рівня зайнятості серед ВПО, збільшення частки жінок у підприємницькій діяльності та активна адаптація бізнесу до нових умов.

Подальше зниження безробіття залежатиме від комплексних заходів: створення нових робочих місць, програм перекваліфікації, підтримки малого та середнього бізнесу, а також активного залучення міжнародних партнерів до відновлення економіки України.

2.3 Аналіз впливу війни на функціонування ринку праці

Війна, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру у 2022 році, спричинила безпрецедентні зміни на ринку праці України. Мільйони людей втратили роботу через руйнування підприємств, окупацію частини територій та зниження економічної активності. Паралельно із цим країна зіткнулася з глибокою демографічною кризою, викликаною масовою міграцією, зменшенням народжуваності та зростанням смертності.

Аналіз ринку праці в умовах війни дозволяє оцінити динаміку втрати та відновлення робочих місць, виявити ключові проблеми у співвідношенні попиту та пропозиції на робочу силу, а також визначити заходи для стабілізації та розвитку ринку праці в післявоєнний період.

В умовах руйнівних наслідків бойових дій Україна зіткнулася зі значним скороченням економічно активного населення. Масова еміграція, мобілізація, внутрішнє переміщення населення та тимчасова втрата частини територій зумовили дисбаланс у структурі зайнятості, що вплинуло на всі сфери економіки.

Від початку повномасштабного вторгнення у 2022 році ринок праці України зазнав значних втрат. За оцінками МОП, у перші місяці війни без роботи залишилося близько 4,8 мільйона осіб, що становило майже 30% усієї робочої сили. Згодом, завдяки адаптаційним заходам, частина робочих місць почала відновлюватися, однак загальний рівень зайнятості залишається значно нижчим за довоєнний.(табл.2.3).

Таблиця 2.3

Відновлення та втрата робочих місць в Україні в умовах війни

Показник / Подія	Значення / Дані
Кількість вакансій (1 січня 2024 р.)	40,2 тис.

Зареєстровано безробітних протягом 2023 р.	483,2 тис. осіб
Працевлаштовано у 2023 р.	160,1 тис. осіб
Професійне навчання у 2023 р.	32,9 тис. осіб
Кількість вакансій у прифронтових регіонах (зростання до 2022 р.)	Миколаївська +77,5 %, Чернігівська +57,2 %, Сумська +53 %, Запорізька +25,9 %
Компенсаційні програми для роботодавців (2023 р.)	Працевлаштовано 5 тис. безробітних
Компенсації за працевлаштування ВПО (2023 р.)	14 тис. осіб
Мікрогранти для бізнесу (2023 р.)	Надано майже 10 тис. грантів, створено 20,6 тис. робочих місць
Гранти для ветеранів та інвалідів війни (2023 р.)	226 грантів, створено 463 робочих місця
Відновлення кількості вакансій (січень 2024 р. / лютий 2022 р.)	93 %
Області з найвищим приростом вакансій (порівняно з довоєнним періодом)	Закарпатська +155 %, Івано-Франківська +146 %, Хмельницька +125 %, Львівська +123 %, інші
Найбільше вакансій за абсолютною кількістю (січень 2024 р.)	Київська (30 913), Львівська (8 473), Дніпропетровська (8 452), Одеська (5 752), Харківська (3 347)
Кількість відкритих ФОП у 2023 р.	Понад 300 тис. (на 7 % більше, ніж у 2021 р.)
Кількість релокованих підприємств (до грудня 2023 р.)	7 820 компаній, з них 840 – у межах урядової програми
Області з дефіцитом кадрів	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, прифронтові області
Регіони з найвищим працевлаштуванням у 2023 р.	Львівська, Дніпропетровська, Вінницька, Житомирська
Регіони з найбільше безробітними віком до 35 років (2023 р.)	Дніпропетровська (12,2 тис.), Львівська (7,5 тис.), Київська (7,4 тис.)

Джерело: сформовано автором за даними [27]

Ринок праці України на початок 2024 року перебуває у стані поступового відновлення після глибоких потрясінь, викликаних повномасштабною війною. Кількість актуальних вакансій на 1 січня становить 40,2 тис., що відповідає 93 % довоєнного рівня. Це свідчить про відновлення економічної активності, однак все ще залишається значний розрив між попитом і пропозицією праці.

Упродовж 2023 року було зареєстровано понад 483 тис. безробітних, але працевлаштувати вдалося лише 160,1 тис., що становить менше половини. Такий показник вказує на низьку ефективність інтеграції безробітних у робочі

процеси та обмежені можливості на ринку. Професійне навчання пройшли лише 32,9 тис. осіб, що теж недостатньо для забезпечення потреб нової економіки, де затребувані нові навички та адаптивність.

Позитивною тенденцією є зростання кількості вакансій у прифронтових регіонах, зокрема у Миколаївській (+77,5 %), Чернігівській (+57,2 %) і Сумській областях (+53 %). Це свідчить про стійкість місцевих економік, попри постійну загрозу. Значне зростання вакансій також зафіксоване у західних регіонах — Закарпатська область (+155 %), Івано-Франківська (+146 %), Хмельницька (+125 %), Львівська (+123 %). Тут активізувався бізнес, зокрема через релокацію підприємств: до кінця 2023 року переміщено 7 820 компаній, з яких 840 скористались державною програмою підтримки.

Найбільша кількість вакансій — у Київській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях. Водночас ці ж регіони мають високий рівень молодіжного безробіття, особливо Дніпропетровська (12,2 тис. осіб до 35 років), що свідчить про незбіг між очікуваннями молоді та реальними пропозиціями на ринку.

Державні програми підтримки ринку праці дають результати, але поки що в обмежених масштабах. Компенсаційні програми забезпечили працевлаштування 5 тис. осіб, а компенсації для роботодавців за працевлаштування ВПО — ще 14 тис. осіб. Мікрогранти для бізнесу сприяли створенню понад 20 тис. робочих місць, що є однією з найефективніших форм підтримки. Також підтримано ветеранів та осіб з інвалідністю війни — 226 грантів, завдяки яким створено 463 робочих місця.

На ринку праці спостерігається критичний дефіцит працівників у таких секторах:

1. Будівництво – через мобілізацію та міграцію кадрів.
2. Охорона здоров'я – через масовий виїзд медичних фахівців.
3. Сільське господарство – через брак сезонних працівників.
4. Промисловість та виробництво – через нестачу технічних спеціалістів.

У деяких регіонах фіксується дефіцит кадрів — передусім у західних та прифронтових областях, що стикаються з трудовою міграцією, перевантаженням соціальних послуг та відсутністю відповідної кількості кваліфікованих працівників.

Отже, хоча ринок праці показує певну стійкість і адаптацію, він потребує подальшого реформування, інвестицій у професійне навчання, підтримки регіонального балансу та активнішого залучення молоді до робочих процесів.

Війна призвела до масових змін у структурі ринку праці України, викликавши значне скорочення робочих місць та дефіцит кадрів у ключових секторах економіки. Зниження чисельності економічно активного населення, викликане міграцією, мобілізацією та демографічною кризою, створює серйозні виклики для майбутнього відновлення економіки.

Проте завдяки ефективній державній політиці, міжнародній підтримці та впровадженню програм перекваліфікації та повернення трудових мігрантів Україна може поступово стабілізувати ринок праці та забезпечити умови для сталого економічного розвитку.

Аналіз стану ринку праці України в умовах війни свідчить про масштабні структурні зміни, спричинені як безпосередніми руйнуваннями економіки, так і довгостроковими демографічними та соціальними факторами. Війна призвела до значного зростання безробіття, скорочення робочих місць та дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили.

Розгляд соціально-економічної ситуації показав, що економіка України функціонує в умовах глибокої трансформації, викликаній мобілізацією, міграцією та релокацією підприємств. Внутрішнє переміщення населення та руйнування інфраструктури змінили регіональний розподіл зайнятості, що потребує нових механізмів інтеграції переміщених осіб у ринок праці.

Аналіз динаміки безробіття у 2022–2024 роках продемонстрував, що у перші місяці повномасштабного вторгнення рівень безробіття різко зріс, сягнувши пікових значень через зупинку підприємств та невизначеність на ринку праці. Попри часткове відновлення зайнятості, показники безробіття

залишаються вищими за довоєнний рівень, а дефіцит кадрів у певних секторах економіки продовжує загострюватися.

Вплив війни на функціонування ринку праці виявився багатограним. З одного боку, значна кількість підприємств зупинила діяльність або була змушена релокуватися, що призвело до втрати робочих місць. З іншого боку, попит на спеціалістів у сфері оборонної промисловості, будівництва, медицини та ІТ значно зріс. Разом із цим змінилися і механізми працевлаштування – відбулося збільшення дистанційної зайнятості, активізувалися державні програми перекваліфікації та підтримки бізнесу.

Таким чином, аналіз доводить, що для подолання кризи на ринку праці необхідно розробляти комплексні заходи з підтримки зайнятості, стимулювання повернення українців з-за кордону, розвитку перекваліфікаційних програм та створення умов для післявоєнного відновлення економіки. Водночас структурні зміни, які вже відбулися, можуть стати підґрунтям для майбутніх економічних реформ та адаптації ринку праці до нових реалій.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО МІНІМІЗАЦІЇ БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Міжнародний досвід подолання безробіття під час криз

Економічні кризи завжди супроводжуються скороченням виробництва, зниженням зайнятості та зростанням рівня безробіття. В таких умовах держави змушені оперативно реагувати та впроваджувати заходи, спрямовані на мінімізацію соціальних наслідків, зокрема безробіття. Аналіз міжнародного досвіду засвідчує, що успішність політики подолання безробіття залежить від гнучкості ринку праці, ефективності державного управління, рівня соціального захисту та інституційної підтримки економіки.

Під час глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 років більшість розвинених країн обрали активну політику державного втручання з метою підтримки економіки. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки було запроваджено Програму економічного стимулювання (American Recovery and Reinvestment Act, 2009), яка включала зниження податків, розширення допомоги з безробіття та державні інвестиції в інфраструктуру, охорону здоров'я й освіту. Обсяг заходів сягав понад \$800 млрд. Це дозволило частково пом'якшити економічний спад і стримати стрімке зростання безробіття, яке, утім, досягло піку в 2010 році на рівні 9,9% [28].

У Німеччині надзвичайно ефективною виявилася програма Kurzarbeit (скороченої зайнятості), яка дозволяла підприємствам зменшувати робочі години працівників без їх звільнення, а втрати в доході компенсувалися з державного бюджету. Така модель зберегла мільйони робочих місць і дозволила економіці швидко повернутися до зростання після завершення кризи. За даними Інституту економічних досліджень у Кельні (IW Köln), ця політика забезпечила збереження понад 1,4 млн робочих місць [29].

У країнах з менш диверсифікованою економікою, зокрема в Іспанії, криза мала більш руйнівний ефект. Внаслідок краху будівельного сектора рівень безробіття в 2013 році сягнув рекордних 27,16%, що вказує на обмежену ефективність антикризових заходів та низьку стійкість ринку праці [30].

Японія під час фінансової кризи 1997–1999 років реалізувала програми довгострокових державних інвестицій, спрямованих на підтримку

промисловості та створення нових робочих місць, проте структурні проблеми ринку праці зумовили повільне зниження безробіття [31].

Для систематизації даних було узагальнено ключові антикризові заходи, застосовані різними країнами, а також динаміку рівня безробіття до і після кризових періодів (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Рівень безробіття та антикризові заходи в окремих країнах світу під час економічних криз

Країна	Кризовий період	Рівень безробіття до кризи	Рівень безробіття після кризи	Основні антикризові заходи
США	2008–2009	5,0%	10,0%	Фіскальне стимулювання, субсидії, програми зайнятості
Німеччина	2008–2009	7,3%	8,5%	Kurzarbeit, державні гарантії, перекваліфікація
Великобританія	2008–2009	5,2%	8,0%	Підтримка малого бізнесу, зниження податків
Японія	1997–1999	3,1%	5,5%	Державні інвестиції, підтримка промисловості
Іспанія	2008–2015	8,6%	26,0%	Навчальні програми, реформа ринку праці, підтримка підприємництва

Джерело: сформовано автором за даними [28, 29, 30, 31, 32]

Представленні данні в таблиці дозволяють наочно продемонструвати масштаби зростання безробіття у різних країнах та співвіднести їх із заходами, які вживалися державами. Особливо показовим є приклад Німеччини, де рівень безробіття залишився порівняно стабільним завдяки інструментам гнучкої зайнятості.

Представлений графік (рис.3.1) ілюструє зміну рівня безробіття в окремих країнах світу під час кризових періодів та після впровадження відповідних антикризових заходів. Графічне відображення дає змогу порівняти, наскільки ефективними виявилися дії урядів у зменшенні негативних наслідків для ринку праці. На осі абсцис позначені країни, які є прикладами різних підходів до подолання безробіття, а на осі ординат – значення рівня безробіття у відсотках. Для кожної країни наведено два показники: максимальний рівень безробіття під час кризи (пік) та його зниження після реалізації політики підтримки зайнятості.

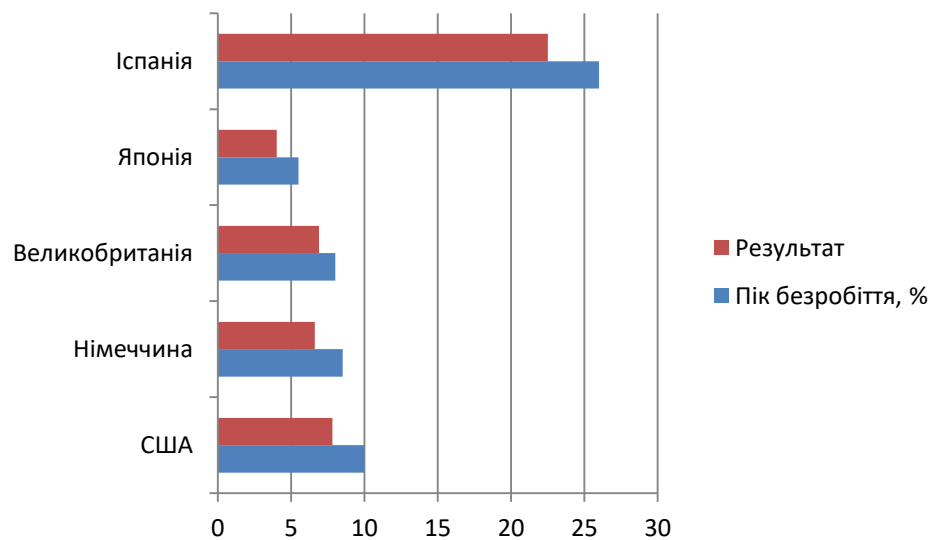

Рис.3.1 Ефективність антикризових заходів у боротьбі з безробіттям у міжнародному вимірі

Джерело: сформовано автором за даними [28, 29, 30, 31, 32]

Найбільшого зростання безробіття зафіксовано в Іспанії, де показник сягнув 26%. Попри реалізацію низки реформ і програм перекваліфікації, рівень безробіття залишився високим. У той час як у Німеччині застосування моделі скороченого робочого часу (Kurzarbeit) дозволило не лише стримати масові звільнення, а й зменшити безробіття після завершення кризи. Аналогічно, у США та Японії масштабні програми державного стимулювання сприяли поступовому зниженню показників безробіття.

Загалом, графік свідчить, що країни з гнучкою політикою на ринку праці, розвинутими інструментами підтримки підприємств і працівників та швидкою адаптацією заходів до умов кризи досягли кращих результатів у подоланні безробіття.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективність подолання безробіття в кризовий період значною мірою залежить від оперативності дій уряду, якості системи соціального захисту, здатності до швидкої перекваліфікації працівників, а також від макроекономічної стійкості держави. Міжнародний досвід є важливим джерелом для формування ефективної політики зайнятості в Україні з урахуванням сучасних викликів.

3.2 Перспективи стабілізації ринку праці після закінчення війни

Завершення війни в Україні відкриє нову фазу економічного та соціального розвитку, яка не лише принесе очікуване пожвавлення, але й поставить перед країною масштабні виклики, пов'язані зі стабілізацією ринку праці. З одного боку, відбудеться активізація інвестицій у відновлення інфраструктури, запуск національних і міжнародних програм підтримки малого та середнього бізнесу, повернення певної частини населення з-за кордону. З іншого боку, ринок праці залишиться вразливим, оскільки втрати, завдані війною, мають не лише кількісний, але й глибоко структурний характер.

Основна проблема полягає у стійких дисбалансах, що сформувалися внаслідок тривалих бойових дій, руйнації промислового потенціалу, масштабної міграції, депопуляції в окремих регіонах та глибокої трансформації економіки. Насамперед, суттєво скоротилася кількість працездатного населення. За даними міжнародних організацій, понад 6 мільйонів українців перебувають за кордоном у статусі тимчасового захисту або як трудові мігранти. Переважно це жінки, молодь і фахівці з високим

рівнем освіти, які не поспішають повертатися, не маючи чітких перспектив безпеки, житлових умов і стабільного заробітку в Україні. Це створює вакуум на внутрішньому ринку праці, який особливо болісно відчувається у сфері охорони здоров'я, освіти, будівництва, агросекторі та енергетиці [33].

Ситуацію ускладнює зростання частки населення, яке втратило працездатність або має обмеження внаслідок поранень, ампутацій, ПТСР чи інших форм травматизації. Чимало військовослужбовців потребуватимуть тривалого лікування, реабілітації та підтримки для того, щоб інтегруватися у трудову діяльність. Крім того, мобілізація десятків тисяч осіб з цивільного сектору створила гострий дефіцит кадрів, що вже зараз негативно впливає на темпи економічного відновлення, особливо в інженерних, технічних і логістичних спеціальностях.

Окрему загрозу для стабілізації ринку праці становить розширення тіньової економіки та неформальної зайнятості, яка набрала обертів у період воєнного стану. Багато підприємств були змушені працювати без належного оформлення працівників або з порушенням трудового законодавства через форс-мажорні обставини. Якщо така практика закріпиться як «нова норма», це підірве податкову базу, соціальні гарантії та довіру до інституцій.

Крім того, нерівномірне відновлення регіонів, особливо на Сході й Півдні країни, загрожує формуванням так званих «трудових островів» — регіонів із надлишком робочої сили, що не має перспектив працевлаштування, на тлі дефіциту кадрів у більш стабільних областях. Це спричинить нову внутрішню міграцію, загострення соціальної напруги та потребу в перерозподілі ресурсів для регіонального розвитку.

Розв'язання цих проблем вимагає системного, стратегічного підходу. Одним із ключових напрямів має стати повернення та реінтеграція трудових мігрантів, яке можливе лише за умови створення в Україні привабливих умов: доступного житла, гарантованих соціальних послуг, конкурентної оплати праці. Програми підтримки повернення мають включати податкові пільги для тих, хто інвестує у створення бізнесу, спрощення умов для кредитування,

пріоритет у державних тендерах і проєктах. Варто також розробити систему соціальної адаптації для родин, які повертатимуться з дітьми — із забезпеченням доступу до освіти, медицини та психологічної підтримки.

Не менш важливою є модернізація системи професійної освіти та підготовки кадрів. В умовах швидкої зміни структури економіки (перехід до цифрової, енергоефективної, експортно-орієнтованої моделі) необхідно забезпечити гнучке навчання — короткострокові сертифікатні курси, перекваліфікацію, розвиток дуальної освіти. Особливо це актуально для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та молоді, яка виходить на ринок праці у нових реаліях.

Розвиток малого та середнього бізнесу має стати центральним елементом стратегії відновлення. Саме цей сектор формує найбільше нових робочих місць, є гнучким, інноваційним і здатним швидко реагувати на потреби ринку. Йому слід надати доступ до державних і міжнародних програм підтримки, зокрема грантів, пільгових кредитів, консультативної допомоги. Особливу увагу варто приділити підтримці жіночого підприємництва, яке в умовах війни стало рушієм локального економічного виживання. Жінки-підприємщиці демонструють високу здатність до самозайнятості, створення робочих місць для інших і соціально орієнтованих ініціатив — від швейних цехів до освітніх центрів [33].

Складовою політики має стати системна підтримка психологічного та фізичного здоров'я населення. Без масової програми реабілітації неможливо відновити продуктивний потенціал мільйонів людей, які безпосередньо або опосередковано постраждали від війни. Це стосується не лише військових, а й волонтерів, медиків, освітян, які працювали в умовах екстремального навантаження.

Таким чином, стабілізація ринку праці після війни не може зводитися до повернення в довоєнний стан. Потрібна глибока трансформація моделі зайнятості, яка буде заснована на принципах інклюзивності, інноваційності та соціальної справедливості. Лише за умови комплексного підходу — від

реабілітації до підприємництва, від освіти до регіонального розвитку — ринок праці стане основою сталого післявоєнного відновлення України.

Невідповідність професійних навичок та освіти потребам сучасного ринку праці. Це одна з найбільш системних проблем, яка загострилася під час війни. Ситуація на ринку праці стрімко змінилася: одні професії втратили актуальність, інші — з'явилися практично нізвідки (зокрема в галузях ІТ, логістики, волонтерської організації, цифрових сервісів). Багато українців, які втратили роботу, не мають достатнього рівня знань чи навичок, щоб швидко адаптуватися до нових реалій. Часто це стосується як старших працівників із застарілою освітою, так і молоді, яка здобула лише теоретичну підготовку без практичних навичок. Така ситуація стримує працевлаштування, знижує мобільність робочої сили та уповільнює економічне відновлення.

Рішення цієї проблеми полягає у створенні системи гнучкої, швидкої та прикладної освіти. Необхідно розширити доступ до програм перекваліфікації, які базуються на реальних запитах роботодавців. Це мають бути короткострокові курси з фокусом на практичні навички, що можуть бути організовані у співпраці з бізнесом. Важливо розвивати дуальну освіту, коли навчання поєднується з виробничою практикою. Варто також підтримувати онлайн-освіту через платформи типу «Дія.Освіта» або міжнародні курси, щоб люди могли навчатися незалежно від місця проживання. Держава має створити фінансові стимули для роботодавців, які готові брати на роботу людей після перекваліфікації.

Безробіття серед внутрішньо переміщених осіб. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки через війну й оселитися в нових регіонах, де ситуація на ринку праці значно відрізняється. ВПО часто мають фах, який не потрібен у новому місці, не мають соціальних контактів, стикаються з конкуренцією, браком житла, іноді — з недовірою чи дискримінацією. Багато хто з них навіть не намагається знайти роботу офіційно, переходячи в тіньовий сектор або виживаючи за рахунок гуманітарної допомоги. Це призводить до

глибокої соціальної ізоляції, демотивації та подальшого загострення соціальної напруги.

Щоб покращити ситуацію, потрібно впроваджувати локальні програми працевлаштування, адаптовані до потреб кожного регіону. Важливим є партнерство між місцевими органами влади, центрами зайнятості, міжнародними організаціями та бізнесом. Дотації на працевлаштування ВПО, компенсація частини зарплат, податкові пільги — усе це може спонукати роботодавців наймати переселенців. Паралельно треба активно розвивати програми самозайнятості: мікрокредити, менторство, інкубатори для малого бізнесу. Добре працює і дистанційна зайнятість, особливо у сферах онлайн-продажів, бухгалтерії, технічної підтримки. Не менш важливо допомогти людям адаптуватися психологічно — через програми соціальної інтеграції, курси української мови (для тих, хто з регіонів із переважно російськомовним середовищем), тренінги з пошуку роботи.

Нестача робочої сили в окремих секторах економіки. Попри високий рівень безробіття, одночасно спостерігається критичний дефіцит кадрів у стратегічних сферах: будівництво, аграрний сектор, охорона здоров'я, транспорт, виробництво. Це парадоксальне поєднання пояснюється декількома факторами: мобілізацією значної частини працездатного населення, виїздом фахівців за кордон, демографічним спадом, недостатнім розвитком профтехосвіти. Через це відбудова зруйнованої інфраструктури, забезпечення медичної допомоги, логістика гуманітарних та військових вантажів — усе це постає під загрозою.

Вирішення тут комплексне. По-перше, держава має почати на системному рівні повертати трудових мігрантів через створення привабливих умов: гідна зарплата, прозорі умови праці, підтримка у житлових питаннях, пільги для молодих спеціалістів. По-друге, потрібно залучати нові категорії до участі в економічному житті: пенсіонерів, студентів, людей з інвалідністю, які можуть працювати дистанційно або за спрощеними умовами. По-третє, має бути проведена реформа професійної освіти — із фокусом на сучасні,

затребувані спеціальності. Необхідно популяризувати робітничі професії, змінити їхнє сприйняття в суспільстві, зробити їх престижними. А також — інвестувати в технічну базу закладів ПТО та залучати бізнес до навчального процесу.

Гендерна нерівність у сфері зайнятості. Війна поглибила вже наявні гендерні перекося в доступі до ринку праці. Жінки втратили робочі місця у сферах, які найбільше постраждали (освіта, туризм, сфера обслуговування). Багато з них опинилися в ситуації, коли не можуть працювати через необхідність догляду за дітьми, відсутність дитячих закладів або медичної підтримки. Водночас, у сфері волонтерства й соціальної роботи спостерігається перенавантаження саме на жінок — без відповідної оплати або соціального захисту.

Щоб подолати гендерні дисбаланси, необхідно насамперед відновити доступ до послуг догляду за дітьми — садки, ясла, центри денного перебування. Це дасть змогу тисячам жінок повернутися до роботи або започаткувати власну справу. Також потрібно розширити можливості гнучкої та дистанційної праці, зокрема для жінок із дітьми, які не мають змоги працювати повний день. Державні й міжнародні програми підтримки жіночого підприємництва мають отримати новий імпульс: консультації, фінансова допомога, менторство. На рівні соціальної політики — важливо закладати у програми зайнятості гендерно-чутливий підхід, враховуючи особливі потреби жінок у післявоєнний період.

Зростання тіньової зайнятості та неофіційного безробіття. В умовах воєнного часу, зруйнованої економіки й обмеженого доступу до офіційних центрів зайнятості, багато людей не реєструються як безробітні. Частина з них працює неофіційно, інші — виживають на випадкових підробітках, гуманітарній допомозі або на підтримці родичів. Такий стан речей ускладнює оцінку реальної ситуації на ринку праці й зменшує ефективність державних програм підтримки, бо вони не охоплюють тих, хто офіційно «поза системою».

Щоб змінити цю ситуацію, потрібно спростити процедури реєстрації безробітних, зробити їх доступними онлайн, без бюрократії. Також держава повинна запропонувати привабливі умови офіційного працевлаштування: податкові канікули для ФОП, спрощення звітності, соціальні гарантії. Стимулювання легального сектору, переведення неформальної зайнятості в офіційний статус — усе це має супроводжуватися інформаційною кампанією, яка пояснює людям переваги «білої» роботи. Не менш важливо — створювати робочі місця на місцевому рівні через залучення до громадських робіт, муніципальних програм благоустрою, соціальних проєктів. Це не лише тимчасова зайнятість, а й інструмент інтеграції людей у суспільне життя.

ВИСНОВОК

У процесі написання дипломної роботи було досягнуто поставлену мету — здійснено комплексне дослідження безробіття в Україні як соціального ризику, з урахуванням умов воєнного стану та перспектив посткризового відновлення. У межах дослідження були розв’язані всі дев’ять дослідницьких завдань.

1. Охарактеризовано сутність безробіття як соціального ризику. Показано, що безробіття — це не лише економічне явище, а й серйозний

соціальний фактор, який впливає на рівень життя, психологічний стан, соціальну стабільність і перспективи розвитку людського капіталу. Проаналізовано основні концептуальні підходи до розуміння безробіття в класичній, кейнсіанській, інституціональній та сучасній соціологічній теорії.

2. Досліджено причини та наслідки безробіття в умовах кризових ситуацій. У роботі розкрито, як економічні шоки, політична нестабільність, пандемії та війна призводять до зростання безробіття. Показано, що кризи формують нові виклики для державної політики зайнятості, поглиблюючи нерівність та соціальну вразливість окремих категорій населення.

3. Виявлено специфіку проявів безробіття в умовах воєнного стану. Проаналізовано нові особливості, зокрема: значне зростання прихованого безробіття, регіональні диспропорції, різке зниження офіційної реєстрації безробітних, зростання незахищених форм зайнятості, уразливість жінок, молоді, внутрішньо переміщених осіб та пенсіонерів. Окремо звернуто увагу на обмеженість доступу до інструментів державної підтримки.

4. Проаналізовано сучасну соціально-економічну ситуацію в Україні під час війни. Підкреслено складність умов, у яких функціонує ринок праці: значні втрати ВВП, зниження інвестиційної активності, руйнування інфраструктури, вимушене переміщення населення, обмеження в логістиці, порушення зв'язків між роботодавцями й працівниками. Водночас відзначено позитивну роль адаптації бізнесу до нових умов і розвиток цифрової економіки.

5. Досліджено динаміку безробіття в Україні у період 2021–2024 років. На основі статистичних даних показано, що найвищий рівень безробіття зафіксовано у 2022 році. У подальші роки спостерігається поступове скорочення кількості зареєстрованих безробітних, хоча тіньова зайнятість і неформальні форми праці залишаються поширеними. Порівняння показників серед окремих соціальних груп дало змогу виявити особливо вразливі категорії.

6. З'ясовано вплив війни на функціонування вітчизняного ринку праці. Війна трансформувала ринок: з'явилися нові сегменти зайнятості (волонтерська праця, гуманітарна логістика, оборонна промисловість), а традиційні сектори — особливо сфера обслуговування, освіта, культура — зазнали значного скорочення. Порушено мобільність трудових ресурсів, збільшилася кількість трудових мігрантів, зросла потреба у дистанційній та гнучкій зайнятості.

7. Вивчено міжнародний досвід подолання безробіття під час кризових явищ. Проаналізовано приклади країн ЄС, США та постсоціалістичних держав, які успішно використовували програми субсидованої зайнятості, підтримку самозайнятості, цифрові платформи з працевлаштування, інвестиції в освіту дорослих та перекваліфікацію. Узагальнено найбільш релевантні практики, які можуть бути адаптовані в Україні.

8. Визначено перспективи стабілізації ринку праці після завершення війни. Показано, що з відновленням економіки, поверненням мігрантів та зростанням інвестицій очікується поступове зниження безробіття. Серед передумов — модернізація інфраструктури, відновлення зруйнованих підприємств, розвиток малого бізнесу, підтримка нових форм зайнятості, зокрема цифрової, зеленої та соціально орієнтованої.

9. Запропоновано рекомендації щодо подолання безробіття та підтримки зайнятості. Основними з них є: розвиток програм перекваліфікації та дуальної освіти; дотації для роботодавців, які приймають ВПО; відновлення дитячої та соціальної інфраструктури для підтримки жіночої зайнятості; сприяння розвитку самозайнятості; популяризація робітничих професій; підтримка легальної зайнятості та спрощення доступу до послуг служби зайнятості. Усі ці кроки мають реалізовуватися комплексно та з урахуванням специфіки регіонів.

Отже, результати дипломної роботи дають змогу глибоко осмислити сучасні виклики у сфері зайнятості в Україні, сформувати бачення ефективної

політики зайнятості та запропонувати конкретні кроки для пом'якшення наслідків війни та підтримки сталого розвитку ринку праці в посткризовий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаров О. Роль держави в управлінні економікою. — Національний інститут стратегічних досліджень.
2. Лук'янова Л. Б. Безробіття як соціально-економічна проблема України та шляхи її вирішення // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. — 2016. — С. 168–180.
3. Гриценко А. А. Стратегії економічної стійкості у нестабільному середовищі // Економіка і прогнозування. — 2022. — № 3. — С. 33–43.

4. Сутність та причини безробіття. URL: https://pidru4niki.com/ekonomika/sutnist_prichini_bezrobittya
5. Становлення і розвиток економічних поглядів А. Сміта. Соціально-економічні теорії А. Сміта. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24815/
6. Маршалл А. Економічні погляди кембриджської школи. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24631/
7. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей. — 1936. URL: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/>
8. Норт Д. Інституції, інституційні зміни та функціонування економіки. — К.: Основи, 2000. — 198 с.
9. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
10. Дідух Н. М., Корицька О. І. Вплив освіти на збалансованість ринку праці: практика ЄС // Праці Міжнародної науково-практичної конференції. — 2024. — № 16(7). — С. 2.
11. Центр економічної стратегії. Рівень безробіття. URL: <https://skilky-skilky.info/u-lypni-2024-riven-bezrobittia-zris-do-18-1/>
12. Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/>
13. Тютюнникова С. В., Романіка Т. К. Безробіття в умовах глобалізації // Соціальна економіка. — 2016. — № 2. — С. 61–68.
14. Косенко Т. О. Моделювання тенденцій ринку праці в умовах воєнного стану. — 2024.
15. Головаха Є. Інтерв'ю 17.02.2025: «2025-й стане для України роком емоційного драматизму».
16. Пищуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України. — Київ: Центр Разумкова, 2023. — 265 с.

17. Мінфін. Валовий внутрішній продукт України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
18. Мінфін. Інфляція в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
19. Мінфін. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
20. Світовий банк. Моніторинг бідності в Україні. 2021 рік. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099900404112329853/pdf/IDU01ad73d4b0a3a2049c10b5220ff421c22fb8c.pdf?utm_source
21. Світовий банк. Моніторинг бідності в Україні. 2022 рік. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099900404112329853/pdf/IDU01ad73d4b0a3a2049c10b5220ff421c22fb8c.pdf?utm_source
22. Світовий банк. Моніторинг бідності в Україні. 2023 рік. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/2c2d81f33cb64ac4695818d3cf988fa2-0080012024/original/Listening-to-Ukraine-Poverty-Note.pdf>
23. Світовий банк. Моніторинг бідності в Україні. 2024 рік. URL: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/bf81d702093c4e7ce911cb00603d3fb9-0080012025/original/Listen-to-Ukraine-Update-2025.pdf?utm_source
24. Мінфін. Динаміка безробіття в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/>
25. Національний банк України. Ринок праці та соціальна статистика. Безробіття. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#3>
26. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html>
27. Ринок праці України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni>

28. U.S. Bureau of Labor Statistics. The Recession of 2007–2009 // Monthly Labor Review. — 2011. URL: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2011/04/art1full.pdf>
29. Beyer, A., et al. The impact of the global financial crisis on the German economy // ECB Occasional Paper Series. — 2009. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp108.pdf>
30. Hodson, D., & Quaglia, L. European perspectives on the global financial crisis: Introduction and overview // Journal of Common Market Studies. — 2009. — 47(5). — C. 939–953. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2009.02029.x>
31. Bentolila, S., Cahuc, P., Dolado, J. J., & Le Barbanchon, T. Two-tier labour markets in the Great Recession: France vs. Spain // Economic Journal. — 2012. — 122(562). — F155–F187. URL: <https://docs.iza.org/dp5340.pdf>
32. Hayashi, F., & Prescott, E. C. The 1990s in Japan: A lost decade // Review of Economic Dynamics. — 2002. — 5(1). — C. 206–235. URL: https://econpapers.repec.org/article/redissued/v_3a5_3ay_3a2002_3ai_3a1_3ap_3a206-235.htm
33. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>